

Høringsforslag

Handlingsprogram for kulturminner
2020-2023

Østfold fylkeskommune

Hovedmål for Regional kulturminneplan i Østfold:

Hensynet til kulturminner og kulturmiljøer, med deres egenart og variasjon, vektlegges i samfunnsplanleggingen. Kulturminner og kulturmiljøer vernes, både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Nasjonal kulturminnepolitikk iverksettes på regionalt nivå og det legges til rette for at mangfoldet av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap skal stå sentralt i utviklingen av så vel fylket som for levende lokalsamfunn

1. Innledning

Regional kulturminneplan for Østfold inneholder 4 delmål og 12 strategier. Delmål knyttet til de nasjonale målene er innarbeidet i tiltak under de ulike områdene i handlingsprogrammet. Handlingsprogrammet viser hvordan regional plan for folkehelse i Østfold følges opp og synliggjør hvilke tiltak som prioriteres i den kommende fireårsperioden. Tiltakene skal bidra til at fylkeskommunen ivaretar sitt ansvar for å støtte, samordne og være pådriver for regionalt og kommunalt arbeid med kulturminner og ivareta statlig myndighet på regionalt nivå. Mange tiltak er allerede igangsatt og vil videreføres. Tiltakene i handlingsprogrammet må til enhver tid finansieres gjennom årlige økonomiplaner og budsjett.

Fylkeskommunen har følgende roller på kulturminnefeltet.

- Ivareta statlig kulturminnemyndighet på regionalt nivå gjennom bestemmelsene i Plan- og bygningsloven og Kulturminneloven med forskrifter. Dette innebærer behandling av kommuneplaner, arealplaner og andre planer og tiltak med hensyn til kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.
- Bidra med arkeologisk og antikvarisk rådgivning til kommuner, andre offentlige instanser, organisasjoner og private eiere
- Sørge for skjøtsel, tilgjengeliggjøring og formidling av førreformatoriske kulturminner
- Utarbeide regionale oversikter, planer og utviklingsprosjekter der kulturarv er viktig og sørger for at strategier og mål gjennomføres
- Forvalte statlige og fylkeskommunale tilskuddsordninger knyttet til kulturarv
- Driver informasjonsarbeid og funnbehandling
- Følger opp kommunene, museene i Østfold, fortidsminneforeningen, historielagene, venneforeninger og en rekke frivillige, alle viktige for å ivareta kulturarven

2. Nye føringer for arbeidet med kulturminnevern

Nasjonale føringer

Fra 2020 blir en rekke nye oppgaver overført fra Riksantikvaren til fylkeskommunen. *Ny ansvarsforskrift* er vedtatt 15.2.2019. Denne definerer roller og oppgaver på kulturminnefeltet fra 1.1.2020.

Regjeringen skal legge fram en *ny stortingsmelding for kulturminnefeltet* våren 2020, hvor endringer i de nasjonale målene skal behandles.

I det *årlige prioriteringsbrevet* for 2019 peker Riksantikvaren på at fylkeskommunens samfunnsutviklerrolle vektlegges, og at kulturminneforvaltningen er en viktig del av denne rollen. Riksantikvaren oppfordrer til tverrfaglig arbeid, og til å samarbeide tett med eksisterende og nye fagfelt for å utnytte merverdien et slikt samarbeid kan ha for vern, bruk og formidling av kulturminneverdier. Riksantikvaren forutsetter at regionalforvaltningen følger opp klimaarbeidet framover, og viser til *Statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning* (2018). *Riksantikvarens fredningsstrategi* skal ligge til grunn for hva som skal fredes etter vedtak med hjemmel i kulturminneloven.

Riksantikvarens bystrategi 2017-2020 gir anbefalinger til regional og nasjonal forvaltning om hvordan viktige historiske bymiljøer skal forvaltes, med temaer som tilpasning, mulige virkemidler, kvalitet og byreparasjon.

Regionale føringer

Hovedmålet i *Fylkesplanen for Østfold* er at Østfold skal være et fylke som ivaretar klima, natur, kulturminner og kulturlandskap, og som tar miljøhensyn i offentlig og privat sektor. Siden kulturarven representerer vår historie og identitet må summen av tiltak sørge for at disse verdiene tas vare på i en helhetlig arealforvaltning.

Regional planstrategi beskriver utfordringene i Østfoldsamfunnet og prioriterer hvordan disse skal møtes gjennom planleggingen.

Kulturminneplan for Østfold 2010-2022 og en rekke andre regionale planer tar opp i seg kulturarvhensyn, slik som *Regional plan for Vindkraft i Østfold*, *regionalplan for kultur 2018-2029*, *Handlingsplan for Østfolds kulturlandskap*, *Regional kystzoneplan* og *Estetikkeveileder for Østfold*.

FNs bærekraftsmål og Viken

Det er vedtatt at FNs 17 bærekraftsmål (FN17) skal ligge til grunn for prioriteringer og arbeid i Viken fylkeskommune. Dette skal bidra til å se samfunnets behov i en helhet og FNs bærekraftsmål må operasjonaliseres gjennom sektorplaner og regionale planer. Det er tre dimensjoner av bærekraft som må virke sammen og samtidig: Sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Blant bærekraftsmålene er det delmålet om *styrket innsats for å ta vare på kulturarv og mål om en bærekraftig turistnæring som tar vare på lokal kultur* som har klarest tilknytning til handlingsprogrammet for kulturminne.

3. Prioriteringer

I prosessen med rullering av handlingsprogrammet har følgende behov kommet fram:

For å sikre kontinuitet videreføres en rekke tiltak knyttet til både forvaltning og tilrettelegging fra det forrige handlingsprogrammet, med særlig vekt på oppfølging og vedlikehold av tilrettelagte kulturminner knyttet til prioriterte kategorier i Østfold.

Det er valgt ut tre særlig prioriterte oppfølgingsområder som anses som viktige for å bygge opp under og gi strategisk retning til arbeidet med kulturminner.

a) **Bygge og vedlikeholde en profesjonell regional kulturminneforvaltning**

Fylkeskommunen behandler en stor mengde saker hvert år og har en nøkkelrolle innen regionen, ettersom kulturminnekompetansen i Østfold i svært stor grad er sentrert til fylkeskommunen. Skal samfunnet ha tiltro til forvaltningen må vi være leveringsdyktige, forutsigbare, løsningsorienterte og serviceinnstilte. Å bli involvert tidlig i et sakskompleks og kunne gi tydelige og godt faglig begrunnede vurderinger bidrar til gode og effektive prosesser. Skal kulturminneforvaltningen kunne gjennomføres på en mest mulig effektiv, profesjonell og faglig forsvarlig måte er det en forutsetning at det tilføres tilstrekkelige ressurser. Fra 2020 vil den regionale kulturminneforvaltningen få overført en rekke nye forvaltningsoppgaver fra Staten, noe som krever ytterligere ressurser.

b) **Styrke kompetansen på kulturarv i kommunene**

Kommunene har en særlig viktig rolle i kulturminneforvaltningen, både som forvaltningsmyndighet for lokalt viktige kulturminner og som planmyndighet etter plan- og bygningsloven. En særlig utfordring er at ansatte i kommunen ikke har tilstrekkelig kompetanse på kulturminnefeltet. Uten tilstrekkelig kompetanse er det vanskelig å gi gode råd og tilbakemeldinger på dette feltet i viktige saker som de lokale politikerne skal ta stilling til. Å styrke kommunenes kompetanse på kulturminneområdet er derfor et vesentlig mål. Incentivordninger for å oppmuntre til ansettelse av rådgivere med kulturminnekompetanse samt oppfølging av arbeidet med kommunale kulturminneplaner er viktige prioriterte tiltak.

c) **Fremheve kulturminner som ressurs for verdiskapning og regional utvikling**

Kulturarven er en uerstattelig ressurs som i langt større grad kan tas i bruk som grunnlag for verdiskapning. Den er viktig del i utviklingen av lokalsamfunn og næringsliv. Verdiskapning innebærer bærekraftig samfunnsutvikling, der kulturarven inngår økonomisk, miljømessig, sosialt og kulturelt. Kulturarven kan for eksempel skape verdier i form av arbeidsplasser og inntekt, gi innsikt, kunnskap og identitet og bidra til stedsutvikling og tilhørighet. Kulturarven skaper også verdier gjennom formidling, bevaring, skjøtsel og tilrettelegging.

Skal kulturarven kunne få en større plass i samfunnsutviklingen enn i dag må den mer enn i dag løftes inn som ressurs innenfor en rekke samfunnsfelt, som klima og miljø, kultur, folkehelse, opplæring, samferdsel og næring. Tverrsektorielle samarbeid vil være viktig, der kulturarven kan få fordeler av de andre områdene og vice versa.

DELMÅL og STRATEGIER REGIONAL KULTURMINNEPLAN I ØSTFOLD

Delmål 1:

Kulturhistorisk kildemateriale skal ivaretas profesjonelt og effektivt som dokumentasjon av nåtid og fortid og slik at gode bevaringsforhold og tilgjengelighet sikres.

Strategier:

1. Styrke dokumentasjonsarbeidet i kulturminneforvaltningen og ved museene.
2. Hindre ukontrollert ødeleggelse av kulturminner og kulturmiljøer gjennom å sikre, synliggjøre og skape aksept for dokumentasjonsverdien som ligger i kulturminner og gjenstandssamlinger.
3. Sikre at det er kunnskap og kapasitet tilstrekkelig til å forestå dokumentasjonsarbeidet i kulturminneforvaltningen og museene på en effektiv og profesjonell måte.

Delmål 2:

Kulturminner i landskapet og i museene sikres godt vern og god bevaring over tid. Tapet av verdifulle kulturminner som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall skal minimaliseres

Strategier:

1. Styrke samarbeidet og forbedre rutineene mellom fylkeskommunen, kommunene og private aktører i arealplanarbeidet.
2. Styrke samarbeid, koordinering og bruk av kunnskap, kompetanse og kapasitet innenfor kulturminneforvaltningen, museumsvesenet og organisasjoner.
3. Utvikle styrings- og arbeidsredskaper for Stiftelsen Østfoldmuseene til å fylle sin rolle som konsolidert museum.

Delmål 3:

Tilgjengeliggjøring av kulturminner skal gi innbyggere i og besøkende til Østfold gode opplevelser og økt forståelse av menneskelig virksomhet gjennom tidene.

Strategier:

1. Styrke samarbeidet mellom fylkeskommunen, kommunene, grunneiere, museene, reiselivsnæringen og organisasjoner.
2. Sikre at universell utforming blir et bærende prinsipp gjennom tilgjengeliggjøring av kulturminner for flest mulig, uavhengig av alder, funksjonsnivå eller kulturelle barrierer.
3. Gi særlig oppmerksomhet til utvalgte kategorier kulturminner som satsningsområder.

Delmål 4:

Østfold skal oppfattes som et spennende og mangfoldig fylke med en rik kulturarv, som det er attraktivt å bo i, besøke og etablere næringsvirksomhet i.

Strategier:

1. Styrke østfoldingenes bevissthet om sitt hjemsted og betydningen av sin egen kulturarv.
2. Bruke Østfolds kulturminner, kulturmiljøer og kulturarv aktivt i utviklingen av attraktive bo- og leveområder.
3. Utvikle Østfold som reisemål gjennom satsing på kulturarvturisme.

Beskrivelse tiltak handlingsprogram 2020-2023 for regional kulturminneplan Østfold

1. BYGGE PROFESJONELL REGIONAL FORVALTNING:

DELMÅL:

Kulturhistorisk kildemateriale skal ivaretas profesjonelt og effektivt som dokumentasjon av nåtid og fortid og slik at gode bevaringsforhold og tilgjengelighet sikres.

Kulturminner i landskapet og i museene sikres godt vern og god bevaring over tid. Tapet av verdifulle kulturminner som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall skal minimaliseres

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse og kommentarer	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
1.1 Tilgjengeliggjøre dokumentasjonsmateriale	Videreføring	Tilgjengeliggjøring og informasjon om kulturminner er viktig for å nå ut til eiere og aktører som forvalter kulturminner	Fylkeskommunen	Blant annet Riksantikvaren
1.2 Utarbeide bevaringsplan for privatarkiver, inkludert etablering av fylkeskommunal koordinerende funksjon. Utvidelse av arkivbygg i Skjeberg.	Videreføring av prosjekt	Utarbeidet forslag til at Interkommunalt arkiv sitt bygg i Skjeberg utvides med 6000 m til privatarkiv.	Østfoldmuseene	IKA og Østfold fylkeskommune
1.3 Etablere liste over regionalt viktige verneverdige bygg og anlegg	Høst 2019/Gjenopptas	Det eksisterer oversikter over hva som er lokalt verneverdig og nasjonalt viktige, men ikke for regionalt viktige.	Fylkeskommunen	kommuner
1.4 Sikre at nye oppgaver fra stat til fylkeskommune blir godt forvaltet	Pågående arbeid	Behov for ny kompetanse og minimum 5 nye stillinger i Viken for å kunne overta oppgavene.	Fylkeskommunen	Riksantikvaren

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse og kommentarer	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
1.5 Etablere fartøyvernssenter,	Forprosjekt oppstart 2019	Det mangler fartøyvernssenter på Østlandet. Østfold har tatt initiativ til å etablere fartøyvernssenter for Østlandet, som ressursenter og bevaring av vår historiske båt- og skipsarv. Ses i sammenheng med satsing på kompetanse innen tradisjonelle håndverksfag.	Fylkeskommunen	Østfoldmuseene, fagmiljøer innen fartøyvern. Viken og andre fylkeskommuner på Østlandet
1.6 Tilskuddsordninger – arbeide for at museene og kommunene også kan komme inn under støtteberettigelse	Videreføres og forsterkes	Jobbe for muligheter for andre finansieringsordninger og virkemidler for å styrke tilskuddsordninger for kulturminnevern	Fylkeskommunen	Riksantikvaren, kommuner, fortidsminneforeningen, Fylkesmannen etc.
1.7 Innarbeide hensyn til kulturlandskap i planforvaltningen	Videreføres og forsterkes	Regionale og nasjonale kulturlandskap (KULA) er etablert. Disse må legges inn som hensynssoner ved utarbeidelse av planer. Det må etableres rutiner for ivaretagelse av hensynet.	Fylkeskommunen	Kommunene
1.8 Videreføre oppdatering av kulturminnekartet Askeladden	Videreføring	Bedre kvalitet på kartfesting er viktig for å sikre og bevare kulturminner mot ødeleggelse	Fylkeskommunen	Riksantikvaren

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse og kommentar	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
1.9 Styrke rådgivning og informasjon til private og offentlige eiere av kulturminner og kulturmiljøer	Videreføres, løpende arbeid	Skal private og offentlige eiere gjøres i stand til å forvalte sine kulturhistoriske eiendommer på en god måte er det avgjørende at de følges opp av et imøtekommende fagmiljø. Informasjonsarbeidet gjelder eiendommer både i by og bygd	Fylkeskommunen	Diverse
1.10 Styrke og bevare kompetanse innen de tradisjonelle håndverksfagene	Videreføres og forsterkes	Ivaretakelsen av kulturarven avhenger av at det eksisterer fagfolk med kompetanse på tradisjonshåndverk. Ses i sammenheng med arbeidet på eksisterende bygningsvernsentra i Akershus og Buskerud.	Fylkeskommunen	Bygningsvernsentra, Østfoldmuseene, håndverkere, håndverksbedrifter, videregående skoler, kompetanseforum

2. STYRKE KOMPETANSE PÅ KULTURARV I KOMMUNENE

DELMÅL: Kulturminner i landskapet og i museene sikres godt vern og bevaring over tid.

Tapet av verdifulle kulturminner som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall skal minimaliseres

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse og kommentar	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
2.1 Utvikle incentivordninger slik at kommunene ansetter rådgivere med kulturminnekompetanse	NYTT/ oppstart vår 2020	Videreutvikle statlig belønningsordning for ansettelse av rådgivere med kulturminnekompetanse. Avhenger av nye eksterne ressurser og det må etableres eget program.	Fylkeskommunen	Riksantikvaren og kommunene.
2.2 Utvikle digitale verktøy for kommunale byggesaksbehandlere	Videreføres	Hjelpe kommunene med å etablere oversikter, rutiner og regelverk på digitale plattformer.	Fylkeskommunen	Kommuner
2.3 Utarbeidelse av kommunale kulturminneplaner – rådgivning og veiledning	Videreføres	Oppfølging av statlig satsing på kulturminner i kommunene. 15 av 18 kommuner har, er i gang med, eller ruller kulturminneplaner.	Fylkeskommunen	Kommuner, Riksantikvaren
2.4 Styrke vernet av verneverdige bygninger og anlegg	Videreføres og forsterkes	Bidra til at kommunene i større grad kan ivareta ansvar for forvaltning av lokal kulturarv i byggeprosjekter.	Kommunene, eiere	Fylkeskommunen Riksantikvaren

3.TILRETTELEGGING OG FORMIDLING

Delmål: *Tilgjengeliggjøring av kulturminner skal gi innbyggere i og besøkende til Østfold gode opplevelser og økt forståelse av menneskelig virksomhet gjennom tidene*

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse/kommentar	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
3.1 Knytte tilrettelegging og formidling av kulturminner til nye arenaer, som folkehelse, næring etc.	Videreføres		Fylkeskommunen, kommuner	Kommuner, folkehelse-koordinatorer ++
3.2 Utvikle tettere samarbeid med Østfoldmuseene om formidlingen av Østfolds kulturarv	Videreføring	Museene får økt ansvar for formidlingen av kulturminner i landskapet. Krever økte ressurser hos fylkeskommunen og Østfoldmuseene.	Fylkeskommunen og Østfoldmuseene	
3.3 Særlig prioritere følgende kategorier kulturminner: <ul style="list-style-type: none">- Forsvarsanlegg- HelleristningerMiddelalderkirker og -ruiner- Industrihistorien- Gjellestadskipet/Vikingskip- Haldenkanalen	Videreføres og forsterkes. Noe nytt	Østfold er rikt på kulturminner fra alle epoker. Vi skal formidle og skjøtte et bredt utvalg. I noen kategorier utmerker Østfold seg særlig i Norge, og det er viktig at disse prioriteres inn i det nye Viken.	Fylkeskommunen	Diverse

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse/kommentar	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
3.4 Forpliktende skjøtselsavtaler	Videreføres	10 kommuner har inngått langsiktige skjøtselsavtaler (10 år) om ivaretagelse av kulturminner. Skjøtselsavtalene skal sikre at kulturminner blir vedlikeholdt og tilrettelagte for befolkningen	Fylkeskommunen	Kommuner
3.5 Vedlikehold av tilrettelagte kulturminner	Videreføres og forsterkes	Prosjektene «Se Østfolds kulturminner» og «fokus på Pilegrimsleden» avsluttes i 2019 og har gitt økt tilgjengelighet for kulturminner. Vedlikehold av tilrettelagte kulturminner er viktig for å opprettholde formidling.	Fylkeskommunen	Diverse
3.6 Tilrettelegging for universell utforming om og ved kulturminner	Videreføres	Tilrettelegging av informasjon på nett og ved kulturminner med henblikk på universell utforming	Fylkeskommunen	diverse
3.7 Anlegge, tilrettelegge, vedlikeholde eller utbedre adkomst fram til kulturminner som gang- og sykkelstier etc.	Videreføres og forsterkes	Kartlegging av hvilke kulturminner som skal prioriteres for bedre adkomst. Tiltakene skal bidra til å gjøre kulturminnene tilgjengelige for flere. I områder det skal utarbeides gang- og sykkelstier bør viktig kulturarv formidles som del av prosjektene.	Fylkeskommunen	Samferdsel, kommunene, private

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse/kommentar	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
3.8 Skilting til kulturminner fra veinettet	Videreføres og forsterkes	Utarbeide oversikt og prioriteringsliste over kulturarv som bør skiltes.	Fylkeskommunen	Samferdsel, kommunene, private

4 - REGIONAL UTVIKLING OG VERDISKAPNING

Delmål: *Østfold skal oppfattes som et spennende og mangfoldig fylke med en rik kulturarv som det er attraktivt å bo i, besøke og etablere næringsvirksomhet i*

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse og kommentarer	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
4.1 Utvikle samarbeid om verdiskapning knyttet til kulturarv og kulturarturisme	Videreføres og forsterkes.	Pilgrimsleden og Se Østfolds kulturminner er eksempler på gjennomførte prosjekter. Flere og nye programmer nødvendig. Prosjekt knyttet til Gjellestadskipet er under arbeid	Fylkeskommunen, samarbeid på tvers	Visit Østfold, Østfoldmuseene, kommuner, private næringsdrivende etc.
4.2 Fremme kunnskap om og formidling av helleristninger, nyskapende formidling	Videreføring og forsterking	Muligheter for framtidig interregionalt prosjekt, bla med verdensarvområdet i Tanum, Sverige	Fylkeskommunen	Universitetet i Bergen, svensk partnerfylkeskommune
4.3 Vernebygg for runesteinen i Rakkestad – styrke lokal stedsidentitet	NYTT. Jobber med utforming og rammer for prosjekt	Etablere verne- og formidlingsbygg for runesteinen i Rakkestad	Fylkeskommunen og Rakkestad kommune	Rakkestad kommune, Universitetet i Oslo
4.4 Følge opp Riksantikvarens bystrategi	Videreføres og forsterkes	Forene krav til kompakt byutvikling med bevaring av kulturminner og helhetlige kulturmiljøer	Fylkeskommunen	Kommunene

Tiltak	Oppstart/status	Beskrivelse og kommentarer	Hovedansvar	Samarbeidspartnere
4.5 Videreutvikle Solbergtårnet	Videreføres	Solbergtårnet skal fungere som formidlingssted og utgangspunkt for å oppleve kulturarven, særlig langs Oldtidsruta. Dens beliggenhet gjør at den kan fungere som inngangsport til større deler av Østfolds og Vikens kulturarv.	Fylkeskommunen	Østfoldmuseene, Sarpsborg og Fredrikstad kommuner
4.6 Utnytte ny teknologi til formidling av Gjellestadskipet, forsknings- og bedriftssamarbeid	NYTT Oppstart vår 2020. Jobber med utforming og rammer for prosjekt.	Utvikle ny formidlingsteknologi som også skal ha overføringsverdi til formidling av andre kulturminner	Fylkeskommunen,	Høgskolen i Østfold, UiO, NIKU, IFE Bedrifter
4.7 Bidra til at Haldenkanalen blir ferdig istandsatt, ivaretatt og benyttet som ressurs innen næring, kultur og stedsidentitet.	Videreføres	Det jobbes med ny eierstruktur for fremtiden. Fylket får overført oppgaver knyttet til bevarings-programmet fra Riksantikvaren.	Fylkeskommunen	Kanalkommunene, kanalselskapet, Riksantikvaren, privat næringsliv
4.8 Utvikle samarbeidsprosjekter med frivillige organisasjoner om formidlingsarbeid, f.eks. Fortidsminneforeningen og Historielagene	Oppstart 2020, er sporadiske møter, men trenger mer systematisk oppfølging	For å få fremmet kulturarven som ressurs er det avgjørende at frivilligheten styrkes og tas med inn i arbeidet og det må etableres nye samarbeidsarenaer	Fylkeskommunen	Fortidsminneforeningen, historielag, venneforeninger, ubemannede museer, kommunene
4.9 Lage oversikt over gang- og sykkelveier, busser, fylkesveier og p-plasser som kan brukes for å komme til utvalgte kulturminner	Nytt		Fylkeskommunen	

